

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด เทคนิค และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบและวิวัฒนาการของเมือง

เมืองนับว่าเป็นวิวัฒนาการด้านการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์จากการก่อรูปเป็นชุมชนและเติบโตขึ้นตามลำดับจนสามารถเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจน ระหว่างพื้นที่ที่เป็นชุมชนเมืองกับพื้นที่ที่เป็นชนบท

การก่อรูปของเมือง (Urban Forms)

การก่อรูปของเมืองเป็นการรวมกลุ่มของลักษณะกิจกรรมและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในชุมชนซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นหรืออาจกล่าวได้ว่า Urban Forms เป็นการรวมกลุ่มขององค์ประกอบต่าง ๆ อันประกอบด้วยองค์ประกอบแวดล้อมทางธรรมชาติ และองค์ประกอบแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น การศึกษาถึง Urban Forms เป็นการศึกษาเพื่อทราบถึงสาเหตุ ปัจจัยพื้นฐานของการเกิด ลักษณะการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบและบทบาทหน้าที่ที่มีผลต่อ Urban Forms สำหรับปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดและส่งผลให้ Urban Forms ในแต่ละชุมชนมีลักษณะแตกต่างกันที่สำคัญ ปัจจัยที่ก่อเป็นรูปของเมือง ได้แก่

(1) ลักษณะภูมิประเทศ (Nature of the Site) เป็นองค์ประกอบ และปัจจัยที่ก่อให้เกิดและทำให้ Urban Forms ในแต่ละพื้นที่ชุมชนมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น ชุมชนที่ตั้งอยู่บนที่ลุ่มและที่ดอน หรือภูเขา เป็นต้น

(2) ประชากร (People or Population) เป็นองค์ประกอบและปัจจัยหลักที่สำคัญในการเกิด Urban Forms เพราะมนุษย์เป็นผู้สร้างวัตถุและลักษณะของกิจกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมชาติของมนุษย์แต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านลักษณะทางสังคม การปกครอง การดำรงชีพ และความต้องการสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลในการสะท้อน Urban Forms ต่าง ๆ

(3) ลักษณะของกิจกรรม (Human Activities) เป็นกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการและเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน แต่เนื่องจากกิจกรรมในแต่ละพื้นที่มีลักษณะที่

เหมือนและแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เอื้ออำนวยและวัตถุประสงค์ ดังนั้นจึงมีผลให้ Urban Forms แต่ละพื้นที่มีความเหมือนและแตกต่างกันด้วย

(4) ระบบการขนส่งและการคมนาคม (Movement System) เป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของ Urban Forms โดยองค์ประกอบของระบบการขนส่งและการคมนาคมที่ส่งผลต่อ Urban Forms ที่สำคัญ ได้แก่ เส้นทางคมนาคม ชนิดของพาหนะ จุดรับ ส่ง เชื่อมต่อของระบบและองค์ประกอบที่สนับสนุนต่อระบบการขนส่งและคมนาคม

(5) สัญลักษณ์ของชุมชน (Landmarks & Physical Boundary) เป็นเครื่องชี้ลักษณะและทิศทางของเมืองให้กับผู้ที่เข้ามาใช้เมืองและผู้เดินทางซึ่งเป็นลักษณะเด่นอันหนึ่งที่ทำให้เกิด Urban Forms

(6) บทบาทหน้าที่ของชุมชน (Function & City Boundary) เป็นเครื่องแสดงถึง Urban Forms ของแต่ละชุมชนในบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน อาทิเช่น บทบาทหน้าที่ของเมืองท่องเที่ยว เมืองศูนย์กลางการปกครองและการบริหาร เมืองศูนย์กลางทางการค้าและบริการหรือเมืองอุตสาหกรรม เป็นต้น¹

สำหรับแนวความคิดของ Gordon E. Cherry² (1974) เห็นว่าการก่อรูปของเมืองจะขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ คือ

- (1) ขนาดของเมือง
- (2) ความหนาแน่นของเมือง ซึ่งขนาดและความหนาแน่นของเมืองจะมีความสัมพันธ์กันและเกี่ยวข้องกับจำนวนประชากร และการใช้พื้นที่ของประชากร
- (3) รูปร่างของเมืองส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ เส้นทางคมนาคมจะกำหนดรูปร่างของเมืองในระยะแรก แต่ในระยะต่อมาจะเกี่ยวกับผู้ออกแบบเมืองว่าต้องการให้เมืองมีลักษณะอย่างไร
- (4) การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Urban Land Use) ซึ่งเมืองต่าง ๆ อาจมีการใช้ประโยชน์ที่ดินแตกต่างกันไปทั้งประเภท และขนาด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหน้าที่ (Functions) ของเมืองนั้น ๆ
- (5) สภาพของเมือง (Condition) เป็นการพิจารณาถึงขีดความสามารถของเมืองในด้านกายภาพของพื้นที่ ในการรองรับบทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ของเมืองให้สามารถดำเนินไปได้อย่างมี

¹ พรเทพ นิมลเสถียร, เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง การวางแผนพัฒนาจังหวัดสมุทรปราการ สาขาการวางแผนการจัดใช้ที่ดินและการจัดระบบชุมชน, ฝ่ายสาธาณูปโภค.

² Gordon E. Cherry, Urban Planning Problem. (1974)

ประสิทธิภาพ เพื่อผลประโยชน์ของผู้พักอาศัยในเมืองนั้น ๆ สภาพของเมืองจะแตกต่างกันไปตามพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของเมือง นักผังเมืองจะเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงสภาพและมาตรฐานของเมืองอยู่เสมอ จะเห็นได้ว่า มีประเด็นที่คล้ายคลึงกันโดยพิจารณาจากประชากร สภาพภูมิอากาศ และกิจกรรมเป็นหลัก ก่อให้เกิดรูปแบบของเมืองขึ้น ซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและระยะเวลา จึงอาจกล่าวได้ว่า เมืองย่อมมีวิวัฒนาการและขยายตัวได้เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิต

วิวัฒนาการของเมือง

Taylor³ กล่าวถึงวิวัฒนาการของเมือง (Urban evolution) โดยพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างภายในของเมือง ซึ่งปรากฏเป็นรูปแนวกอน และการใช้ที่ดิน พบว่าวิวัฒนาการของเมืองมีอยู่ 4 ระดับคือ

(1) ขั้นแรก (Infantile) เริ่มต้นในการรวมตัวเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็ก ไม่มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินให้เห็นอย่างเด่นชัด

(2) ขั้นวัยรุ่น (Juvenile) มีการแบ่งการใช้ที่ดินเป็นบริเวณที่พักอาศัยแต่มีอุตสาหกรรมรวมอยู่ในครัวเรือน

(3) ขั้นผู้ใหญ่ (Mature) โครงสร้างภายในแบ่งเป็นที่พักอาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม อย่างเห็นได้ชัด

(4) ขั้นชรา (Senile) เป็นเมืองที่มีโครงสร้างภายในเสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากการเติบโตเต็มที่

แต่ทั้งนี้ วิวัฒนาการของเมืองไม่จำเป็นต้องปรากฏในขั้นตอนดังกล่าวแต่อย่างใดบางเมืองอาจมีวิวัฒนาการเพียงขั้นที่ 1 เท่านั้น ไม่เจริญต่อไป บางเมืองไม่มีความเสื่อมโทรม เพราะมีการพัฒนาอยู่เสมอ

Patrick Geddes⁴ กล่าวว่า เมืองมีวิวัฒนาการการเกิดขึ้นตามลำดับ และมีขั้นตอนแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 เข้าสู่ศูนย์กลาง (Inflow) เป็นขั้นเริ่มต้นของการรวมตัวเป็นชุมชนเมือง

³ Lewis Keeble, Principles and Practice of Town and Country Planning. (1964), p.87.

⁴ Melville C. Branch, Urban Planning Theory, (1975), P.37.

- ขั้นที่ 2 สร้างเมือง (Build up) เป็นขั้นตอนที่มีการก่อสร้างอาคารอยู่หนาแน่นในศูนย์กลางและเริ่มมีการขยายตัวของเมืองออกไป
- ขั้นที่ 3 เมืองขยายตัวออก และศูนย์กลางเมืองเริ่มเสื่อมโทรม
- ขั้นที่ 4 เมืองเจริญเติบโตแบบกระจาย และศูนย์กลางเมืองเสื่อมโทรม

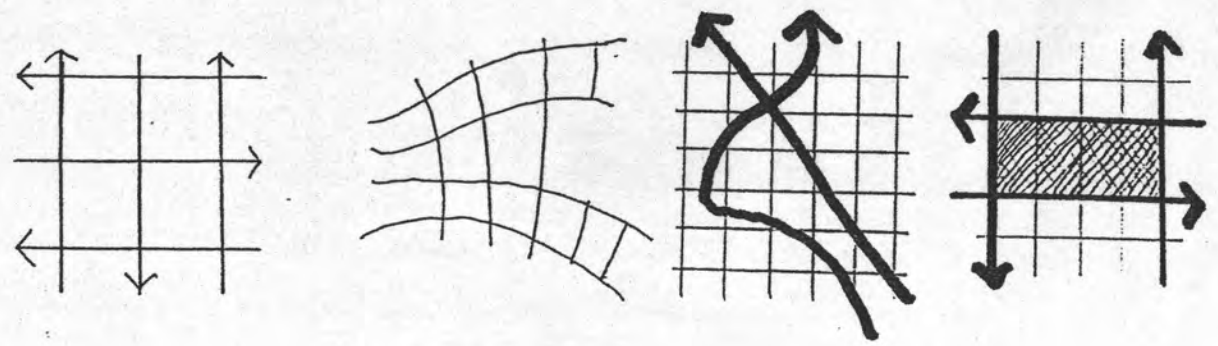
รูปแบบการขยายตัวของเมือง (Pattern of Growth)

รูปแบบการขยายตัวของเมือง มักเกิดขึ้นจากอิทธิพลของเส้นทางคมนาคมเป็นสำคัญ ทั้งนี้เนื่องมาจากธรรมชาติของการเลือกที่ตั้ง มนุษย์มักจะเลือกพื้นที่ที่มีการเข้าถึงได้สะดวก เป็นที่ตั้งกิจกรรม จากการศึกษาถึงรูปแบบการขยายตัวของเมืองมีรูปแบบพื้นฐาน (Basic Pattern) ดังนี้

1. GRID

เป็นรูปแบบการขยายตัวของเมืองที่มีโครงร่างของถนนตัดกันเป็นตาราง ทำให้พื้นที่ของเมืองถูกแบ่งออกเป็นบล็อกสี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หรือรูปทรงแหลี่ยม ส่วนใหญ่บล็อกเหล่านี้จะเป็น Module ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเมืองที่มีการขยายตัวแบบ GRID เพราะให้อิสระในการวางผังการใช้ที่ดินมากกว่า Module ในรูปแบบอื่น

สำหรับเมืองที่มีสภาพภูมิประเทศสูง ๆ ต่ำ ๆ ไม่สามารถตัดถนนเป็นแนวเส้นตรงได้ GRID ของเมืองจะบิดเบี้ยวไปตามสภาพภูมิประเทศในลักษณะของ Distended Grid และสำหรับเมืองที่มีศูนย์กลางธุรกิจขนาดใหญ่ซึ่งต้องการพื้นที่ต่อเนื่องกันมากกว่า 1 บล็อก จะขยายพื้นที่ได้ในลักษณะของ Super Block ซึ่งภายใน Super Block นี้จะจัดให้มีการสัญจรที่ปลอดภัยสำหรับคนเดินเท้าโดยไม่มีรถยนต์เข้ามารบกวนได้

CONVENTIONAL GRID   DISTENDED GRID   GRID TRANSECTED   SUPER BLOCK

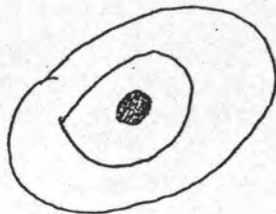
เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของการขยายตัวแบบ GRID

ข้อดี	ข้อเสีย
1. ง่ายแก่การจัดระบบจราจร ประปา ไฟฟ้า	1. เมื่อแบ่งเป็นพื้นที่รูปตารางที่ตายตัว (Grid Form) ซึ่งไม่มีอิสระในการวางผังกายภาพ
2. ง่ายแก่การแบ่งพื้นที่เป็น LOT หรือ PARCEL	2. แต่ละบล็อกจะมีจุดตัดของการสัญจรของตนเองและรถยนต์ไม่น้อยกว่า 4 จุด ทำให้ต้องมีการยกกระดานของถนนเพื่อหลีกเลี่ยงจุดตัดซึ่งจำเป็นต้องลงทุนสูง
3. เหมาะกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เนื่องจากอาคารทั่วไปมักเป็นรูปสี่เหลี่ยม ทำให้ง่ายแก่การจัดวางอาคารและประหยัดพื้นที่	
4. ง่ายแก่การขยายตัว	

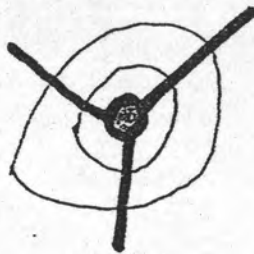
2. CONCENTRIC

เป็นรูปแบบการขยายตัวของเมืองซึ่งกระจุกตัวกันหนาแน่นภายในศูนย์กลาง และค่อยๆ กระจายตัวออกไปในลักษณะวงแหวน ระบบถนนที่ใช้ในการสัญจรจะเป็นถนนวงแหวนที่แบ่งพื้นที่เมืองออกเป็นส่วน ๆ โดยมีถนนรัศมีเชื่อมต่อศูนย์กลางภายในกับพื้นที่รอบนอก

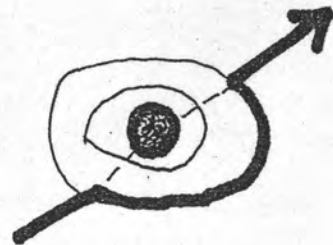
สำหรับเมืองที่มีรูปแบบการขยายตัวแบบ CONCENTRIC และมีถนนทางหลวงระหว่างจังหวัดตัดผ่านเข้าสู่ศูนย์กลาง ทำให้เมืองถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน และทำให้เกิดความแออัดของการจราจรจากรถที่ผ่านเมือง จึงมักจะเลี่ยงด้วยการทำถนน BY PASS เพื่อดึงการจราจรที่ไม่มีกิจกรรมที่ติดต่อกับศูนย์กลางเมืองให้อ้อมออกจากบริเวณที่มีความหนาแน่นสูง

CONCENTRIC

CONCENTRIC HIGHWAY

CIRCUITOUS BY PASS

เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของรูปแบบการขยายตัวแบบ CONCENTRIC

ข้อดี	ข้อเสีย
1. เป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เกาะกลุ่มกันหนาแน่น ทำให้เมืองสามารถรับกำลังประชากรได้มาก	1. การจราจรคับคั่งมากในบริเวณศูนย์กลาง
2. พื้นที่ภายในเมืองจะถูกแบ่งออกเป็นสัดส่วนและง่ายแก่การจัดการใช้ประโยชน์ที่ดิน	2. ระยะการเดินทางติดต่อระหว่างโซนโซนต่าง ๆ ไกลกว่ารูปแบบอื่นเพราะต้องอ้อมถนนวงแหวน
3. พื้นที่ทุกส่วนสามารถติดต่อถึงกันได้สะดวก	3. โครงสร้างของเมืองค่อนข้างตายตัวไม่ยืดหยุ่น

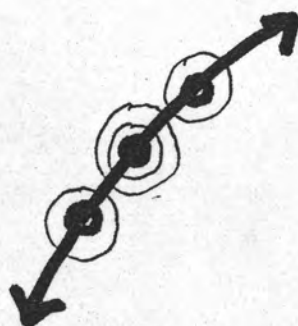
3. LINEAR

เป็นรูปแบบการขยายตัวที่เกิดขึ้นกับเมืองซึ่งมีทางคมนาคมเพียงสายเดียวตัดผ่าน การตั้งถิ่นฐานมีการขยายตัวไปตามแนวสองฟากถนน การขยายตัวในรูปแบบนี้เหมาะสำหรับเมืองขนาดเล็ก ซึ่งเป็นเมืองบริวารของเมืองใหญ่เพราะสามารถติดต่อกับศูนย์กลางเมืองใหญ่โดยตรงและรวดเร็ว

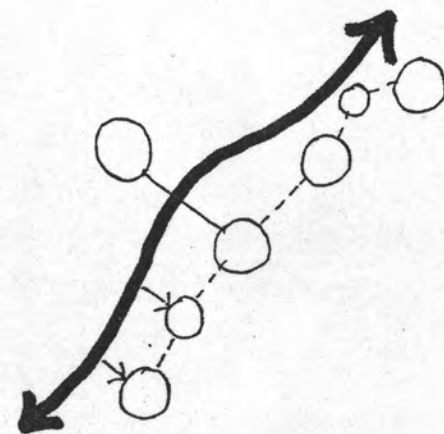
รูปแบบการใช้ที่ดินนี้มักจะเกิดกับเมืองที่ตั้งอยู่ในระหว่างหุบเขาหรือริมแม่น้ำ ซึ่งการขยายตัวถูกจำกัดด้วยสภาพภูมิประเทศทำให้ต้องขยายตัวไปตามแนวยาว

LINEAR

LINEAR AND CONCENTRIC

LINEAR & INTEGRATED
SYSTEM MOVEMENT

เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของรูปแบบการขยายตัวแบบ LINEAR

ข้อดี

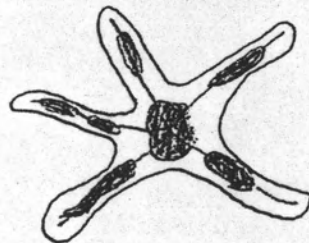
1. ประชากรจากเมืองบริวารสามารถเข้าสู่ศูนย์กลางเมืองใหญ่ได้สะดวก

ข้อเสีย

1. ถ้าเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น การขยายตัวไปตามแนวยาวจะทำให้พื้นที่ส่วนอื่นๆ ของเมืองไกลจากศูนย์กลางเมือง
2. สิ้นเปลืองสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
3. มีการสัญจรจากภายนอกผ่านเข้าไปในเมือง ซึ่งอาจเกิดอันตรายจากรถยนต์ที่วิ่งด้วยความเร็วสูง

4. STAR

เป็นรูปแบบของการขยายตัวของเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางการคมนาคมหลายสายและการตั้งถิ่นฐานแผ่ขยายไปตามแนวยาวของถนน (RIBBON DEVELOPMENT)

STAR

เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของรูปแบบการขยายตัวแบบ STAR

ข้อดี

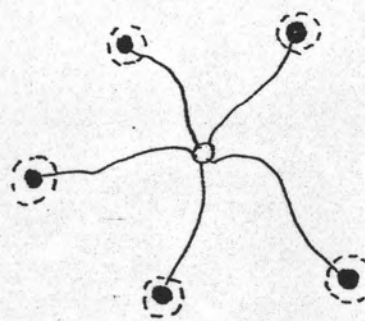
1. เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ทุกลักษณะ
2. การใช้ที่ดินในลักษณะนี้จะเกิดบริเวณที่เว้นว่างระหว่างอาคาร ซึ่งเข้าถึงได้ยาก ทำให้สามารถกำหนดพื้นที่เหล่านั้นเป็นพื้นที่สีเขียวสำหรับศูนย์กลางเมืองได้

ข้อเสีย

1. การกระจายความหนาแน่นไม่สม่ำเสมอ และจะกระจุกตัวในบริเวณศูนย์กลาง
2. ถ้ามีเมืองขนาดใหญ่ ศูนย์กลางเมืองจะไม่สามารถให้บริการแก่พื้นที่ซึ่งอยู่ไกลออกไปมาก
3. ลื่นเป็ลื่องสาธารณูปโภค

5. GALAXY

เป็นรูปแบบการใช้ที่ดินซึ่งพัฒนาจากรูป STAR เมื่อเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้นจนศูนย์กลางเมืองแห่งเดียวไม่สามารถให้บริการแก่ชุมชนที่ขยายตัวแล้วไปตามแนวยาวของถนนได้ทั่วถึง จะมีการขยายตัวออกไปรอบนอกขอบเมืองในลักษณะของศูนย์กลางท้องถิ่นการขยายตัวในลักษณะนี้ จะทำให้มีการกระจายตัวหนาแน่นสม่ำเสมอมากขึ้น และทำให้ชุมชนได้รับการบริการได้ทั่วถึง

GALAXY

เมื่อพิจารณาถึงการขยายตัวของเมือง จะเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของประชากร และมีความซับซ้อนด้านการใช้ที่ดินโดยอาจมีการขยายตัวต่างกัน บางเมืองมีการขยายตัวเต็มพื้นที่การปกครอง (Truebounded City) ซึ่งเป็นไปได้ยากมาก บางเมืองขยายตัวเร็วเกินกว่าพื้นที่การปกครอง (Overbounded City) บางเมืองมีพื้นที่กว้างเกินไปการขยายตัวไม่เต็มพื้นที่ (Underbounded City) การปรับตัวระหว่างจำนวนประชากร และกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นกับขนาดของพื้นที่ทำให้เมืองมีรูปร่างและโครงสร้างต่างกัน

แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินในเมือง

Greig กล่าวถึงหลักในการใช้ที่ดินคือ การใช้พื้นที่ดินให้เป็นประโยชน์อย่างที่สุด โดยให้สิ้นปริมาณและเสื่อมคุณภาพอย่างน้อยที่สุดเพื่อให้ได้รับผลอย่างแน่นอน ในด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัฒนธรรม และมาตรฐานการครองชีพอย่างสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้สำหรับปวงชนในดินนั้น ๆ

Golany⁵ (1976) กล่าวว่า การกำหนดแนวทาง และรูปแบบการใช้ที่ดินในเมืองมาจากนโยบายการใช้ที่ดิน โดยรูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมในอนาคตต้องคำนึงถึง

(1) รูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ที่ตั้งกิจกรรม ตลอดจนความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องของกิจกรรมเหล่านั้น (Linkage) ปัจจัยเหล่านี้จะบอกให้ทราบถึงแนวโน้มของทิศทางการขยายตัว และรูปแบบการใช้ที่ดินในอนาคต

(2) แนวโน้มการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการขยายตัวของประชากรเมืองในอนาคต ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการคาดประมาณการใช้ที่ดินของเมืองในอนาคต

(3) ลักษณะรูปแบบการใช้ที่ดินสำหรับเมืองในอนาคต จะขึ้นอยู่กับ

- วัตถุประสงค์ของการวางแผน ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับชาติ ระดับภาคและแผนพัฒนาพื้นที่ชนบทที่อยู่โดยรอบ

- ข้อจำกัด (Constraints) ต่าง ๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพซึ่งมีผลต่อการพัฒนาขยายตัวของเมือง และมีผลต่อรูปแบบและโครงสร้างของเมืองในอนาคต

- ระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ ซึ่งนักผังเมืองจะเป็นผู้กำหนดโดยพิจารณาความสัมพันธ์กับความเป็นไปได้ทางด้านงบประมาณพัฒนาเมืองของท้องถิ่น

⁵ Golany, Gideon. New Town Planning Principle and Practice.

(New York: John Wiley & Son, Inc, 1976), P. 1-2

Goodman (1988) กล่าวถึงการศึกษาการใช้ที่ดินว่า ต้องมีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะที่ดิน (Land Characteristics) และกิจกรรม (Activities) บนที่ดินในบริเวณที่วางผังข้อมูลเหล่านี้จะใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบการใช้ที่ดินที่ผ่านมาในอดีต และใช้เป็นกรอบสำหรับกำหนดรูปแบบผังการใช้ที่ดินระยะยาว ผังการใช้ที่ดินจะต้องประกอบด้วยลักษณะ (Character) คุณภาพ (Quality) และรูปแบบ (Pattern) ของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพสำหรับกิจกรรมของประชาชนและองค์การต่าง ๆ ภายในพื้นที่ที่วางผัง⁶

การวางผังที่ดินขึ้นอยู่กับ การคาดประมาณประชากรที่เชื่อถือได้ การคาดประมาณเศรษฐกิจที่มีเหตุผลและความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ ในเมือง

ลักษณะการใช้ที่ดิน

Keeble (1969) กล่าวถึงการกระจายการใช้ที่ดินในเมือง โดยแบ่งพื้นที่ออกตามหน้าที่หลักเป็นสามส่วน คือ ศูนย์กลางเมืองย่านอุตสาหกรรม และย่านพักอาศัย นอกจากนั้นอาจจะผนวกส่วนที่สี่คือที่ว่างโดยมีลักษณะการใช้ที่ดินทั้ง 4 ประเภทดังนี้⁷

(1) ศูนย์กลางเมือง คือพื้นที่ที่ใช้เป็นย่านการค้า การบริหาร และบริการทางสังคมบางประเภท ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จะรวมกันอยู่อย่างหนาแน่น และมีการก่อรูปที่ซับซ้อนเป็นศูนย์กลางการบริการต่าง ๆ เท่าที่เมืองจะสนองตอบได้ ศูนย์กลางเมืองควรประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญคือ ร้านค้า สำนักงานธนาคาร ที่ทำการหน่วยงานบริการ และสถานที่ราชการ ศาลากลางจังหวัด หรือสำนักงานเทศบาล อาคารที่สำคัญทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ โรงภาพยนตร์ โบสถ์ขนาดใหญ่ และโกดังเก็บสินค้า เป็นต้น

(2) ย่านอุตสาหกรรม คือ บริเวณที่เป็นที่ตั้งประกอบกิจกรรมของอุตสาหกรรมการผลิต (Manufacturing Industry) และอุตสาหกรรมบริการขนาดใหญ่ พร้อมทั้งเป็นที่ตั้งของสถานีจ่ายไฟฟ้าและแก๊ส พร้อมทั้งเป็นโกดังเก็บสินค้า

⁶ Goodman, William I. Principles and Practice of Urban Planning. (1968), P.106-136.

⁷ Keeble, Lewis. Principle and Practices of Town and Country Planning. (1964), P.99.

(3) ย่านพักอาศัย คือ บริเวณสำหรับให้ประชากรอยู่อาศัย ซึ่งจะประกอบด้วยอาคารพักอาศัยแบบต่าง ๆ ส่วนขนาดต่าง ๆ รวมทั้งการใช้ที่ดินอื่น ๆ เช่น ย่านการค้าประจำท้องถิ่น โรงเรียนประถมศึกษา ที่ว่างสำหรับท้องถิ่น และอุตสาหกรรมบริการขนาดเล็ก

(4) ที่ว่าง (Open Space) ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณที่นักอาศัยและพื้นที่โรงเรียน โรงพยาบาล และสถาบันต่าง ๆ รวมทั้งบริเวณที่สามารถนำมาใช้สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ สวนสาธารณะและสนามเด็กเล่น นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ว่างบริเวณชานเมือง (Town Periphery) ซึ่งส่วนใหญ่จะได้แก่ สวนผลไม้ สนามกอล์ฟ ที่เพาะชำต้นไม้

ทั้งนี้การใช้ที่ดินในเมืองต่างๆ จะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมดังที่ Doxiadis ได้กล่าวว่า "คนต้องการใช้ที่ดินต่างประเภทและขนาดโดยขึ้นอยู่กับกาลเวลาภายใต้สิ่งแวดล้อม และสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป"

การกำหนดที่ตั้งการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ

นักวิชาการทางผังเมืองหลายท่านได้ศึกษาเรื่องที่ตั้งของการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ และได้กำหนดแนวความคิด หรือหลักการในการพิจารณาเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการใช้ที่ดินแต่ละประเภท โดยมีหลักการคล้ายคลึงกันโดยทั่วไปคือ

- (1) ความสะดวกสบาย
- (2) ความสัมพันธ์กับบริเวณอื่น ๆ
- (3) มีพื้นที่เพียงพอ
- (4) ติดต่อกับการเดินทางสะดวก
- (5) ประหยัดการลงทุนพัฒนา
- (6) สามารถพัฒนาได้ตามความหนาแน่นของประชากรตามที่ต้องการ

คำนิยามที่สำคัญเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

เวลาว่าง (LEISURE) หมายถึง ช่วงเวลาหนึ่งที่เป็นเวลานอกเหนือจากการทำงาน การกระทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานอื่น ๆ (BASIC NEEDS)

การสันทนาการ (RECREATION) หมายถึง การทำกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนในช่วงเวลาว่างนอกเหนือจากการทำกิจกรรมในหน้าที่การงาน

การท่องเที่ยว (TOURISM) เป็นรูปแบบหนึ่งของการสันทนาการ (RECREATION) ซึ่งเป็นวิธีการใช้เวลาว่างที่มีอยู่กระทำกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวทั้งนี้กิจกรรมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้น มักจะมีการเดินทาง (Travel) รวมอยู่ด้วย^๕

WORLD TOURISM ORGANIZATION ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

ผู้มาเยือน (VISITOR) หมายถึง บุคคลที่เดินทางไปยังประเทศใดประเทศหนึ่ง ซึ่งมีถิ่นที่อยู่โดยปกติของบุคคลนั้นด้วยเหตุผลต่าง ๆ ตามแต่กรณี แต่ทั้งนี้ต้องมีค่าใช้จ่ายเพื่อไปประกอบอาชีพหารายได้

ผู้มาเยือน แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ นักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยว (TOURIST) ได้แก่ ผู้มาเยือนชั่วคราว โดยพำนักอยู่ในประเทศที่มาเยือนเป็นเวลาอย่างน้อย 24 ชั่วโมง และการเดินทางนั้นมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อการใช้เวลาว่างไปในเรื่องต่าง ๆ เช่นการหยุดพักผ่อน การหาความบันเทิง การบำรุงรักษาสุขภาพ การศึกษา การศาสนา และการกีฬา

2. เพื่อกิจกรรมทางธุรกิจ การเชื่อมญาติ การปฏิบัติการกิจต่าง ๆ และการประชุมสัมมนา
นักท่องเที่ยวมุ่งประสงค์ของการเดินทางต่างกันไปดังนั้นจึงแบ่งประเภทของนักท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. นักท่องเที่ยวเพื่อทำธุรกิจ (BUSINESS TOURIST) หมายถึง ผู้ที่เดินทางเนื่องจากเหตุผลทางด้านธุรกิจหรือเป็นการเดินทางเพื่อการประชุม เพื่อการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น

2. นักท่องเที่ยวเพื่อเหตุผลเฉพาะ (SPECIFIC TOURIST) ได้แก่ นักศึกษา นักแสวงบุญ และผู้ที่เดินทางเพื่อสนองความต้องการเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง

3. นักท่องเที่ยวเพื่อใช้เวลาว่าง (LEISURE TOURIST) หมายถึง ผู้ที่เดินทางไปยังสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเพื่อความพอใจหรือไม่มีเหตุผลโดยเฉพาะเพียงเพื่อใช้เวลาว่างในวันหยุดเท่านั้น

นักทัศนาจร (EXCURSIONIST) หมายถึง ผู้มาเยือนชั่วคราวโดยใช้เวลาอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง (รวมถึงผู้โดยสารที่มากับเรือทัศนาจรด้วย)

^๕ Fred Lawson, Manual Baud - Bovy : Tourism and Recreation Development (Boston : The Architectural Press, 1977), P.1.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดนิยามของนักท่องเที่ยวและวิธีการจัดทำข้อมูลสถิติ เพื่อให้สอดคล้องกับองค์การท่องเที่ยวโลก ดังนี้⁵

นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ คือ ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย และพำนักอยู่ในประเทศไทยครั้งหนึ่ง ๆ ไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง และไม่เกิน 90 วัน และชาวต่างประเทศเหล่านี้จะต้องเดินทางเข้ามาเพื่อวัตถุประสงค์อะไรก็ได้ที่ไม่ใช่มาหางานทำ หรือหารายได้ในประเทศไทย นักท่องเที่ยวเหล่านี้ มีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งดังนี้ คือ

1. เดินทางเข้ามาเพื่อท่องเที่ยว เยี่ยมญาติ/เพื่อน พักผ่อน การศาสนา การกีฬา การประชุม/สัมมนา การชด

2. เดินทางเข้ามาเพื่อประสงค์ติดต่อทางธุรกิจหรือทำการค้าขาย

3. เดินทางเข้ามาและออกไปกับเรือเดินสมุทรลำเดียวกันที่แวะจอด ณ ท่าเรือและขึ้นมาฝั่งบนบก

สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางออกไปจากประเทศไทยแล้ว และเดินทางกลับเข้ามาใหม่ในการกลับมาครั้งที่ 2 หรือครั้งต่อ ๆ ไป หากแต่ละครั้งพำนักอยู่ในประเทศไทยเกินกว่า 24 ชั่วโมงนั้น ก็จะถูกรวมเข้าเป็นนักท่องเที่ยวอีกครั้งหนึ่งตามหลักเกณฑ์ที่ทุกประเทศปฏิบัติกัน

ส่วนผู้โดยสารที่เดินทางผ่านหรือแวะต่อเครื่องบิน ณ ท่าอากาศยานกรุงเทพฯ จะไม่นับรวมเข้าเป็นนักท่องเที่ยว และผู้คนที่อาศัยอยู่ติดชายแดนไทย เดินทางข้ามแดนเข้ามาในประเทศไทยเข้ามา-เย็นกลับ ก็จะไม่นับรวมเข้าเป็นนักท่องเที่ยวเช่นกัน

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนประเทศไทยนั้น ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวที่ถือหนังสือสำคัญ 2 ประเภทคือ

1. นักท่องเที่ยวที่ถือหนังสือเดินทาง (Passport) คือนักท่องเที่ยวทั่ว ๆ ไป

2. นักท่องเที่ยวที่ถือหนังสือผ่านแดน (Border Pass) คือนักท่องเที่ยวที่อยู่ติดชายแดนประเทศไทย ซึ่งเข้ามาเยือนประเทศไทย และมีสิทธิพำนักอยู่ในประเทศไทยได้นาน 15 วัน

นักท่องเที่ยวภายในประเทศ คือบุคคลที่เดินทางออกจากถิ่นที่ตนพำนักอยู่ จากจังหวัดหนึ่งไปยังอีกจังหวัดหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ แต่มิใช่เพื่อไปหางานทำหรือหารายได้ ทั้งนี้ได้จำแนกนักท่องเที่ยวไว้ 2 ประเภทคือ

1. นักท่องเที่ยวประเภทค้างแรม

2. นักท่องเที่ยวประเภทเข้าไป-เย็นกลับ

⁵ Fred Lawson, Manual Baud - Bovy : Tourism and Recreation Development (Boston : The Architectural Press, 1977), P.5-8.

นักท่องเที่ยวทั้ง 2 ประเภทนี้ จะประกอบด้วย

- คนไทย (Thai National)
- คนต่างด้าวที่อยู่ภายในประเทศไทย (Thailand Residence)
- นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาเยือนประเทศไทยแล้วเดินทางท่องเที่ยวอยู่ในประเทศไทย

ที่พักแรมของนักท่องเที่ยว คือ สถานที่ที่นักท่องเที่ยวใช้พักระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะการใช้

โรงแรม หมายถึง ที่พักแรมที่สร้างขึ้นเฉพาะและแบ่งเป็นห้องพัก มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นแก่นักท่องเที่ยว และเก็บค่าเช่าเป็นรายห้อง ขาบริการให้แก่นักท่องเที่ยว หรือผู้ที่มาเยือนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นโรงแรมทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก

โรงแรมขนาดใหญ่ เป็นโรงแรมที่มีห้องพักจำนวน 100 ห้องขึ้นไป มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ครบถ้วน เช่น ห้องปรับอากาศ ห้องชุด ห้องพักผ่อน ห้องอาหาร ห้องประชุม สระว่ายน้ำ สถานบันเทิง สถานบริการต่างๆ ร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกต่าง ๆ ตลอดจนบริการแลกเปลี่ยนเงินตรา บริการไปรษณีย์ บริการรับ-ส่ง ฯลฯ

โรงแรมขนาดเล็ก เป็นโรงแรมที่มีห้องพักต่ำกว่า 100 ห้อง มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างต่างน้อยกว่าโรงแรมขนาดใหญ่

เกสต์เฮ้าส์ หมายถึง ที่พักที่เจ้าของสถานที่จัดไว้ให้นักท่องเที่ยว ที่พักนี้อาจจะอยู่ในลักษณะใด ลักษณะหนึ่งดังนี้

1. ลักษณะบ้านพักที่เจ้าของจัดส่วนหนึ่งไว้สำหรับบริการนักท่องเที่ยว
2. ลักษณะคล้ายโรงแรม แต่วิธีการและระเบียบต่าง ๆ ไม่เข้มงวดมากเหมือนโรงแรมที่พักลักษณะนี้คิดค่าบริการ 2 อัตรา คือ ถ้าค่าบริการอยู่ในอัตราสูง จะเป็นห้องพักที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ โทรศัพท์อยู่ในห้องพัก แต่ถ้าค่าบริการอยู่ในอัตราต่ำ ผู้เข้าพักจะต้องใช้ห้องน้ำและโทรศัพท์รวม

บังกาโล หมายถึง ที่พักที่จัดให้นักท่องเที่ยวพักเป็นหลัง ๆ หลังหนึ่งอาจมี 1 ห้องนอนหรือมากกว่าก็ได้ แต่ในการรวบรวมสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บังกาโลจะต้องอยู่ตามแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะ เช่น ตามชายหาด เป็นต้น หากใช้ชื่อบังกาโลแต่ตั้งอยู่ในเมืองย่านธุรกิจ จะถูกจัดรวมอยู่ในกลุ่มโรงแรม

บ้านญาติหรือบ้านเพื่อน หมายถึง ที่พักที่อยู่ในบ้านญาติพี่น้องหรือเพื่อนของนักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวพักโดยไม่ต้องจ่ายค่าเช่า

บ้านรับรองของหน่วยราชการ หมายถึง ที่พักหน่วยราชการจัดสร้างไว้ในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อใช้รับรองแขกของทางราชการ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับพัก สถานที่พักในลักษณะนี้มักจะไม่ต้องเสียค่าเช่า

บ้านรับรองของบริษัทเอกชน หมายถึง ที่พักที่บริษัทเอกชนได้จัดสร้างไว้ในจังหวัดต่าง ๆ เพื่อรับรอง หรือให้พนักงานของบริษัทเดินทางไปจังหวัดนั้น ๆ ได้ใช้พักเป็นสวัสดิการของบริษัท

ที่พักในวัด หมายถึง ที่พักแรมซึ่งทางวัดหรือสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ได้จัดบริเวณส่วนหนึ่งให้เป็นที่พักสำหรับผู้เดินทาง และบริการโดยไม่คิดค่า เช่น นอกจากผู้เข้าพักจะทำบุญถวายวัดตามกำลังศรัทธา

ที่พักของหน่วยงานราชการ ณ แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ที่พักของหน่วยราชการต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ ณ สถานที่ทำการของหน่วยราชการ ซึ่งอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว นั้น เพื่อให้พนักงานที่เข้าพัก การจะเข้าพักจะต้องติดต่อกับหน่วยงานเจ้าสังกัดก่อน เช่น ที่พักของอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ และเขื่อนต่าง ๆ ของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต และของกรมชลประทาน เป็นต้น

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งของการสันทนาการหรือการพักผ่อนหย่อนใจซึ่งเกี่ยวข้องกับการเดินทางจากสถานที่หนึ่ง ซึ่งส่วนมากจะเป็นบ้านของตนเองไปยังอีกสถานที่หนึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว การเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวมักจะมีตัวกระตุ้น (MOTIVATOR) อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่ง R.W. Mc Intosh (1972) ได้แบ่งตัวกระตุ้นดังกล่าวนี้เป็น 4 ประเภทคือ

1. PHYSICAL MOTIVATORS เป็นตัวกระตุ้นเพื่อต้องการความผ่อนคลายด้านกายภาพเป็นการพักผ่อนรูปแบบหนึ่ง เช่น กิจกรรมทางกีฬา การบำบัดทางการแพทย์ด้วยวิธีพิเศษซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของแต่ละบุคคล ในกรณีนี้ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเพื่อการรักษาสุขภาพการพักผ่อนรวมไปถึงการเข้าร่วมในกิจกรรมทางด้านกีฬา เช่น การเล่นสกี ตกปลา ล่าสัตว์ เป็นต้น

2. CULTURAL MOTIVATORS เป็นตัวกระตุ้นซึ่งก่อให้เกิดความปรารถนาในการเดินทางเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งแสดงออกในของศิลปะ ดนตรี วรรณกรรม และนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น จึงเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งสำคัญของประเทศอื่น ๆ เช่น โบราณสถาน วัฒนธรรม ประเพณี และการละเล่นต่างต่าง เป็นต้น

3. INTERPERSONAL MOTIVATORS เป็นตัวกระตุ้นในลักษณะของความต้องการที่จะไปเยี่ยมญาติเพื่อนฝูงหรือพบปะผู้คนที่มีความคิดใหม่ ๆ หรือต้องการหลบออกจากงานที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เป็นต้น

4. STATUS AND PRESTIGUE MOTIVATORS เป็นตัวกระตุ้นในลักษณะของสถานภาพ และเกียรติยศของบุคคล ซึ่งอยู่ในลักษณะของการเดินทางเพื่อประกอบธุรกิจในด้านหน้าที่การงานของตน หรือเพื่อการศึกษาดูงาน ตลอดจนเพื่อความสำเร็วจนสูงในอาชีพของตนอีกด้วย¹⁰

จากตัวกระตุ้นในการเดินทางทั้ง 4 ประเภทนี้ H. Robinson (1976)¹¹ ได้นำมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวของบุคคลทั่วไป โดยแบ่งออกเป็น 8 ประเภทดังนี้คือ

1. เพื่อการพักผ่อนให้เกิดความสดชื่นทั้งร่างกายและจิตใจซึ่งกลายมาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิตสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบ เคร่งเครียด และความเหน็ดเหนื่อย

2. เพื่อการรักษาสุขภาพ เช่น การพักผ่อนต่าง ๆ การบำบัดด้วยวิทยาการทางแพทย์ การอาบน้ำแร่ การอาบแดดเพื่อสุขภาพ เป็นต้น

3. เพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมทางกีฬา เช่น การเดินแข่งขัน การปีนเขา เล่นสกี เล่นเรือใบ ตกปลา ล่าสัตว์ เป็นต้น

4. เพื่อความพอใจและความสนุกสนานตื่นเต้นส่วนตัวเป็นครั้งคราว ในลักษณะที่เป็น Holiday-making

5. เพื่อความสนใจในสิ่งสำคัญของประเทศอื่น โดยเฉพาะสถานที่ที่มีโบราณสถาน วัฒนธรรมที่เก่าแก่หรือ สถานที่ที่มีการเฉลิมฉลองในด้านศิลปะ การดนตรี การละคร เป็นต้น

6. เพื่อเหตุผลระหว่างตัวบุคคล เช่น การไปเยี่ยมญาติ การแสวงหาเพื่อนใหม่ ๆ การหลบหนีจากการพบปะสนทนาที่ซ้ำซากจำเจต่าง ๆ

7. เพื่อเหตุผลทางด้านจิตใจ เช่น การประกอบพิธีทางศาสนาในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

8. เพื่อเหตุผลทางธุรกิจและอาชีพ เช่น การเข้าร่วมประชุมระหว่างประเทศในสาขาอาชีพเดียวกัน การสัมมนาของสมาชิกที่สังกัดในองค์กรเดียวกัน เป็นต้น

¹⁰R.W. Mc Intosh. Tourism : Principles. Practices. Philosophies. (Ohio : Grid. Inc., 1972), P.52.

¹¹H. Robinson. A Geography of Tourism. (London : The Chuacer Press, 1976), jP.30.

ถึงแม้ว่ามนุษย์จะมีเหตุผลต่าง ๆ มากกระตุ้นให้มีการเดินทางท่องเที่ยวขึ้นก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็ต้องพบกับอุปสรรคต่าง ๆ ซึ่งขัดขวางมิให้สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ ดังที่ Lansing และ Blood¹² ได้กล่าวถึงอุปสรรคที่ขัดขวางมิให้สามารถเดินทางท่องเที่ยวไว้ 6 ประการคือ

1. ค่าใช้จ่าย (expense) ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดด้านการเงินที่สำคัญของบุคคล หรือครอบครัวที่จะเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว
2. ไม่มีเวลา (lack of time) สำหรับอาชีพต่าง ๆ ในโลกที่เป็นเสมือนเครื่องจักรกลนี้ มักกดเอาเวลาต่าง ๆ หมด รวมทั้งเวลาว่างที่จะต้องพักผ่อนด้วย
3. ข้อจำกัดด้านสุขภาพ (Physical limitations) สำหรับคนที่สุขภาพไม่สมบูรณ์หรือคนแก่ ตลอดจนคนที่มีโรคประจำตัวบางประเภท มักจะไม่มีโอกาสไปท่องเที่ยวที่ไกล ๆ ได้
4. สภาพแวดล้อมของครอบครัว (family circumstances) ครอบครัวที่มีเด็กเล็ก ๆ หรือมีผู้สูงอายุ มักจะเกิดความลำบากในการดูแลเอาใจใส่ ทำให้ไม่สามารถออกไปท่องเที่ยวได้
5. ขาดความสนใจในการท่องเที่ยว (lack of interest) เช่น ไม่รู้ว่าจะไปเที่ยวที่ใด ขาดข่าวสารด้านการท่องเที่ยว บางคนมีความเฉื่อยชาที่จะเดินทางท่องเที่ยว ไม่ชอบการเดินทาง หรือไม่ชอบพบปะผู้คนแปลกหน้าเมื่อต่างสถานที่ เป็นต้น
6. ข้อจำกัดด้านจิตวิทยา (Psychological deterrents) ได้แก่ความกลัวในการเดินทาง กลัวจะเกิดความไม่ปลอดภัยยังแหล่งท่องเที่ยว หรือกลัวที่จะสนทนาในภาษาต่างประเทศที่ตนไม่เข้าใจ เป็นต้น

องค์ประกอบที่สำคัญทางการท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่สำคัญทางการท่องเที่ยวมีอยู่ 3 ประการคือ ¹³

1. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) หมายถึง สิ่งที่สามารถดึงดูดโน้มน้าวให้เราเกิดความสนใจ ประารถนาที่จะไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ แหล่งท่องเที่ยว (Tourism Attraction) หมายถึง พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือน พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือนจะต้อง

¹² J.B.Lansing, D.M.Blood, The Changing Travel Market. (Midrigan: Braun-Bramfield, Inc., 1964), P.11.

¹³ คำเนินนอก (นามแฝง), "องค์ประกอบที่สำคัญทางการท่องเที่ยว" ธุรกิจท่องเที่ยว 3 ธันวาคม 2533 หน้า 54-55.

เป็นพื้นที่ที่มีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ดังนั้นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจึงเป็นจุดจุดหนึ่งที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจุดหนึ่ง หรือหลายจุดก็ได้ ถ้ามีสิ่งดึงดูดใจในทางการท่องเที่ยวหลายจุด แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีนักท่องเที่ยวสนใจนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกันมาก

สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

ก. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่ธรรมชาติให้มา คือ ความงามตามธรรมชาติที่สามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น หาดทรายที่สวยงาม สภานาและชีวิตสัตว์ป่า เป็นต้น

ข. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ อะไรก็ตามที่คนเราสร้างขึ้นแล้วสามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น สิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรม ได้แก่ วัด วัง เมือง โบราณที่สุโขทัย และอยุธยา เป็นต้น วิถีชีวิตจากการกระทำของคน เช่น ตลาดน้ำ ก็เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้นมา ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ลอยกระทง การฟ้อนรำ แห่งเทียนพรรษา เป็นต้น กิจกรรมต่าง ๆ ที่คนเราสร้างขึ้นมา เช่น การแข่งกีฬา การแสดงมหรรรรมดนตรี การจัดงานเทศกาลเช่น งานเทศกาลอาหาร งานเทศกาลผลไม้ เป็นต้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) หมายถึง สรรพสิ่งที่รองรับในการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้ด้วยความสะดวก สิ่งอำนวยความสะดวกซึ่งถือว่าสำคัญมากที่สุด คือเรื่องที่พัก ไม่ว่าจะเป็นที่พักในรูปแบบใดเช่น โรงแรม เกสต์เฮาส์ ฯลฯ เนื่องจากการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากถิ่นที่อยู่ตามปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (ซึ่งปกติจะกำหนดว่าไม่ต่ำกว่า 24 ชั่วโมง) ไปโดยไม่มีใครบังคับและเมื่อไปยังที่นั้นแล้วไม่ไปประกอบกิจกรรมหารายได้ ดังนั้นในการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจึงต้องการที่พักค้างคืน ที่พักค้างคืนจึงเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับนักท่องเที่ยว เรื่องต่อมาคือเรื่องอาหารการกิน จึงต้องมีร้านอาหารบริการด้านอาหารสำหรับท่องเที่ยว เรื่องของข่าวสารข้อมูลเพื่อการเดินทางท่องเที่ยวไว้บริการนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้อย่างสะดวก บริการนำเที่ยวก็เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้อยากเดินทางท่องเที่ยว แต่ไม่ต้องการช่วยตัวเอง การให้บริการนำเที่ยวเป็นหน้าที่ของบริษัทนำเที่ยวที่จะช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว

3. การเข้าถึงได้ (Accessibility) หมายถึง การไปถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้ นั่นคือจะต้องมีการคมนาคมขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นอย่างสะดวก การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีด้วยกัน 3 ทางคือ ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ถ้าแหล่งท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ทั้ง

สามทาง แหล่งท่องเที่ยววันนี้จะสามารถพัฒนาได้ดี เมื่อมีทางคมนาคมขนส่งก็จะต้องมีพาหนะขนส่ง รถ เรือ เครื่องบิน ที่จะขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของการเข้าถึงได้

ในการท่องเที่ยวจะต้องมีทั้ง 3 สิ่งนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ถ้าขาดสิ่งหนึ่ง สิ่งใดจะไม่สามารถเกิดการท่องเที่ยวได้ อาจกล่าวได้ว่าทั้งสามสิ่งนี้เป็น "หัวใจของการท่องเที่ยว"

ลักษณะของแหล่งหรือเมืองท่องเที่ยว

กองวิจัย สำนักผังเมือง ได้กำหนดลักษณะของ "เมืองตากอากาศที่สมบูรณ์แบบ" (Resort Town) ของเมืองตากอากาศชายทะเลแล้ว ต้องมีภูมิประเทศและอากาศที่เหมาะสม ไม่ร้อนไม่หนาวเกินไป มีความสงบเงียบร่มรื่น ทิวทัศน์งดงาม ประชาชนสามารถใช้ชายทะเลได้โดยเสมอภาค ไม่จำกัดสถานที่และเวลา มีความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและทรัพย์สิน ปราศจากสิ่งและเสียงรบกวน ความสงบสุข มีบริการทุกประเภทครบถ้วนอย่างมีประสิทธิภาพภายในเมืองมีรายได้เข้าเทศบาลเพื่อบำรุงท้องที่เพียงพอ และมีงบประมาณพอจะพัฒนาเมืองได้ต่อไปโดยไม่คำนึงถึงเงินช่วยเหลือจากส่วนกลาง ประชาชนในพื้นที่มีรายได้หรือผลพลอยได้จากกิจกรรมท่องเที่ยวตากอากาศนี้ด้วย นอกจากนี้อาชีพหลักดั้งเดิม Peter ได้ให้ความหมายของ "Tourist Resort" ว่าเป็นแหล่งพักผ่อนที่มีหลายรูปแบบ เป็นกิจกรรมเพื่อสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจพัฒนามาจากหมู่บ้านหรือเมืองธรรมดาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยมักจะมีที่ตั้งที่สะดวกต่อการเข้าถึง (Good Access) และจะประกอบด้วยที่พักพร้อมสาธารณูปโภคที่เพียงพอ Lawson และ Baud Bovy ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ที่ก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ได้คือ

- สถานที่ดังกล่าวเป็นแหล่งเพื่อสุขภาพหรือความสนุกสนาน
- เป็นแหล่งที่มีบรรยากาศดี และอาจใช้ประโยชน์เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ
- ประเภทป่าเขา (Alpine Resort)
- แหล่งท่องเที่ยวชายทะเล

บทบาทและหน้าที่ของเมืองต่อการท่องเที่ยว

เมืองอาจมีความสำคัญและมีบทบาททางการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 ประการ กล่าวคือ เป็นแหล่งของการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ (Tourist Service Center) เช่น เป็นสถานที่พักแรม บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร เป็นต้น หรืออาจจะเป็น

แหล่งท่องเที่ยว (Tourist Spot) โดยมีพื้นที่การท่องเที่ยว (Tourist Area) อยู่ในตัวเมืองเองก็ได้ เช่น ย่านการค้า สถาบันเชิงเรีงรมย์ เป็นต้น

การที่เมืองจะมีบทบาทและหน้าที่ทั้ง 2 ประการดังกล่าวได้จะต้องมีความพร้อมอยู่ในตัว ความพร้อมในที่นี้ หมายถึง สิ่งหรือส่วนประกอบของสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น ที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว หรือสิ่งที่จะช่วยในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ที่จะเลือกเดินทางมาสู่สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น แม้ว่าความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวจะไม่ใช่สิ่งดึงดูดใจ หรือสิ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวก็มีอิทธิพลมากในการตัดสินใจเลือกเดินทางมายังสถานที่นั้น¹⁴

วิวัฒน์ชัย บุญภักดี¹⁵ ได้กำหนดความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็นลักษณะใหญ่ ๆ 5 ประการ ได้แก่

1. สภาพของการเข้าถึง
2. สิ่งอำนวยความสะดวก
3. สภาพแวดล้อม
4. ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว
5. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน

ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาของ John พบว่า เดิมนั้นแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นธรรมชาติ ต่อมาจึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างจากการเพิ่มเติมของบรรดาสาธารณูปโภคต่าง ๆ และเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมสวยงามรวมทั้งผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง ซึ่งทำให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นได้รับผลกระทบตามไปด้วย และส่งผลให้มีรูปลักษณะและเอกลักษณ์ของตัวในภายหลัง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมักจะเริ่มจากศูนย์กลาง (Core) และขยายจากศูนย์กลางมากขึ้น ในแหล่งท่องเที่ยวชายทะเล ศูนย์กลาง (Core Area) มักจะเริ่มจากร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ศูนย์กลางธุรกิจซึ่งอยู่ใกล้กับย่านที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยววนั้น ๆ โดยเฉพาะโรงแรมจะตั้งอยู่ในบริเวณ

¹⁴ วิวัฒน์ชัย บุญภักดี, "ศักยภาพสำคัญอย่างไรต่อแหล่งท่องเที่ยว." ททท. จุลสารการท่องเที่ยว 8 (เมษายน, 2532). หน้า 43.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน.

ที่ดีที่สุด ล้อมรอบด้วยแหล่งบันเทิงต่าง ๆ ขณะที่แหล่งบริการนักท่องเที่ยวอื่น ๆ อยู่ห่างออกไป Barrette ได้ศึกษาใน England และ Wales พบว่า แหล่งท่องเที่ยวชายทะเล 8 แห่งในย่านดังกล่าวมีขนาดความหนาแน่นของแหล่งบริการด้านที่พักลดลง เมื่อมีระยะห่างจากศูนย์กลางของเมืองท่องเที่ยวอื่น ๆ ออกไปมากขึ้น การขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยวมักจะเริ่มจากบริเวณศูนย์กลาง (Core) ออกไปโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ๆ จะขยายตัวออกจากแหล่งท่องเที่ยวเก่า ๆ ออกไป 2 ลักษณะคือ - Radial Expansion เช่น ไปตามเส้นทางคมนาคม หรือตามหุบเขา - Linear Development เช่น ขนานไปกับชายฝั่งทะเล

นั่นคือจะมีการขยายตัวไปในทิศทางใดก็ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ โครงข่ายการคมนาคม กฎเกณฑ์ และข้อจำกัดของการวางแผนในพื้นที่ เป็นต้น

ขั้นตอนวิวัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยว

Butler ได้กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะต้องอยู่ในขั้นตอนวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 Exploration (การค้นพบ) เกิดขึ้นโดยนักค้นพบกลุ่มเล็ก ๆ เป็นการค้นพบที่ไม่เป็นพิธีการ ไม่มีความสะดวกสบายใด ๆ ในขั้นตอนนี้ สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวมักจะไม่ถูกเปลี่ยนแปลง โดยนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด

ขั้นตอนที่ 2 Involment (ช่วงเกี่ยวพัน) เป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวและประชาชนผู้อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดินทางเข้าสู่พื้นที่บริเวณนั้นมากขึ้น พร้อมกับมีการพัฒนาสาธารณูปโภคในบริเวณดังกล่าวด้วย

ขั้นตอนที่ 3 Development (ขั้นตอนที่มีการพัฒนา) เป็นช่วงที่มีการพัฒนาอย่างมากที่สุด มีสาธารณูปโภคที่มีความทันสมัยยิ่งขึ้นตอบสนองความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 Consolidation (ขั้นตอนที่เป็นปึกแผ่น) ในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว มีความชัดเจนในเชิงธุรกิจมากขึ้น มีย่านธุรกิจที่แบ่งแยกพื้นที่ออกเป็นแหล่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาอย่างดีและชัดเจน บรรดาสาธารณูปโภคเก่า ๆ ของพื้นที่เดิมถูกเปลี่ยนแปลงไปเกือบทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 5 Stagnation (ขั้นตอนหยุดนิ่ง) เป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวมากที่สุด (Peak Number of Tourist) และบางครั้งอาจมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพธรรมชาติในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีการสร้างสภาพธรรมชาติเทียมขึ้นทดแทน และจาก

การที่นักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นกว่าขั้นที่ 4 จึงอาจเกิดปัญหาทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมในแหล่งท่องเที่ยว

ขั้นตอนที่ 6 Decline or Rejuvenation (ขั้นเสื่อม) เป็นขั้นตอนที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีความเสื่อมโทรมลง สาธารณูปโภค และบริการล้าสมัย ไม่เหมาะกับสมัยนิยม นักท่องเที่ยวหายไป ที่พักต่าง ๆ ที่มีอยู่จะเปลี่ยนแปลงเป็นคอนโดมิเนียม บ้านเพื่อการพักผ่อนถาวรของผู้สูงอายุ การตั้งถิ่นฐานที่มีใช้เพื่อการท่องเที่ยว

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพแวดล้อม

ความพอใจของนักท่องเที่ยวในการที่จะเลือกแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ นั้นมิได้ขึ้นอยู่กับความสวยงามของสถานที่ท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ โดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่เหล่านั้นอีกด้วยที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจมาพักหรือมาใช้บริการ และในขณะเดียวกันโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่เหล่านั้นกลับมีอิทธิพล หรือผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเหล่านั้นอีกด้วยเช่นกัน ซึ่งผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐานที่จะมีผลต่อสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ นั้น จะพิจารณาได้เป็น 3 ลักษณะดังนี้

1. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากความเจริญของแหล่งท่องเที่ยว
2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนาที่พักแรมในเขตเมือง
3. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนาบ้านพักอาศัย (Second home) ใน

สภาพแวดล้อมแบบชนบท

1. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากความเจริญของแหล่งท่องเที่ยว

เมื่อแหล่งท่องเที่ยวเริ่มได้รับความนิยม มีการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวในบริเวณนั้นมากขึ้น อาจเกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามมาได้ดังนี้

(1) Architectural Pollution เกิดจากความพยายามในการจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ ให้มีแหล่งบริการต่าง ๆ เช่น โรงแรมต่าง ๆ ที่ใหญ่โตโดดเด่นแตกต่างกัน รวมทั้งเกิดปัญหาที่สาธารณูปโภคต่าง ๆ ไม่สอดคล้องกันเกิดทัศนียภาพ (Visual Pollution) ความไม่สอดคล้องกลมกลืนกันทางสถาปัตยกรรม

(2) Ribbon Development and Spawl การพัฒนาและขยายตัวในลักษณะ เป็นเส้น (Ribbon) เกิดจากความพยายามในการจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ให้มากที่สุดเช่น อยู่ริมทะเล ก็จัดสร้างสถานที่ตากอากาศชายทะเลตลอดแนว การพัฒนาลักษณะดังกล่าวเป็นการพัฒนาที่ต่อคุณภาพ และไม่เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ในอนาคต

(3) Overloading of Infrastructure แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่สามารถบริการสาธารณูปโภค และสาธารณูปการแก่นักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่นได้อย่างเพียงพอ จะเกิดปัญหามลภาวะในสิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพของผู้อยู่อาศัย

(4) Segregation of Local Residents การแบ่งแยกของผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมซึ่งอยู่ในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวพรากการเข้ามาใช้บริการในสถานบริการ หรือสาธารณูปโภคในเขตแหล่งท่องเที่ยว มักจะใช้ค่าใช้จ่าสูงสูงกว่าปกติ ซึ่งไม่เหมาะกับคนในท้องถิ่น คนท้องถิ่นจึงเลือกที่จะใช้บริการที่สะดวก และประหยัดมากกว่าอีกทั้งสภาพทางกายภาพของเขตท่องเที่ยวกับกลุ่มที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น จะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน จุดแบ่งแยกนั้นมักจะเป็นโรงแรมขนาดใหญ่ซึ่งเป็นการแบ่งแยกกันทางเศรษฐกิจ ผลทางอ้อมที่ตามมาคือจะเกิดการแบ่งแยกทางกายภาพด้วย

(5) Traffic Congestion การจราจรติดขัดมักเกิดขึ้น เมื่อนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางมาใช้บริการจากแหล่งท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากด้วยเส้นทางเดียวกัน

จากการศึกษาของ Schair ได้ศึกษาเรื่องนี้ พบว่าปัญหาการจราจรเกิดขึ้นใน 3 รูปแบบคือ

- เกิดจาก Mode หรือยานพาหนะที่แตกต่างกัน จึงเกิดความสับสนในการสัญจร เช่น มอเตอร์ไซด์ รถบรรทุกสินค้า รถส่วนตัวที่มีความเร็วแตกต่างกัน
- ปริมาณการจราจรที่สูงจนเกินไป โดยเฉพาะในบริเวณศูนย์กลาง (Core) ของแหล่งท่องเที่ยว
- ความขาดแคลนพื้นที่จอดรถ ซึ่งมักเป็นผลมาจากการขาดแคลนพื้นที่ว่างในแหล่งท่องเที่ยวเพราะทุกพื้นที่มักจะถูกใช้เพื่อ Maximum Utility จนบางครั้งถูกละเลยในเรื่องบริการที่ควรให้แก่ผู้ใช้บริการ

2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนาที่พักในเมือง

ในด้านของเมือง (Urban Area) นั้น หากมีแหล่งท่องเที่ยวเกิดขึ้นภายในพื้นที่เมือง จะมีผลกระทบหลายด้านจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure Change in Urban Area) ได้แก่ ที่พักของนักท่องเที่ยว เช่น โรงแรมและที่พักต่าง ๆ จะเกิดขึ้นเป็นการพัฒนารูปแบบที่

พักอาศัยแบบใหม่ นับเป็น Urban Renewal ได้แบบหนึ่ง แต่ในทางตรงข้ามที่นักเหล่านี้ก็จัดได้ว่า เป็นเสมือนตัวรุกราน (Invader) ของเมืองได้ประเภทหนึ่งเช่นกัน เพราะจะมีการเพิ่มของจำนวนประชากรของเมืองให้หนาแน่นขึ้น ขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัดเกิดมลภาวะทางเสียง อากาศ การขาดแคลนที่จอดรถ เป็นต้น

ข้อดีก็คือ เป็นแหล่งงานใหม่ในเมืองเกิดการจ้างงาน สร้าง Multiplier Effect และเป็นการพัฒนาขยายเมือง (Urban Renewal) ที่วิธีหนึ่ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของที่ตั้ง หรือสถานที่ของเมืองนั้น เป็นต้น

นอกจากนี้ในกรณีที่โรงแรมมีการออกแบบที่ดี และมีที่ตั้งที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมก็จะทำให้เป็นการส่งเสริมส่วนต่าง ๆ ของเมืองที่ต้องการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

3. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนา Second home ในสภาพแวดล้อมชนบท

บริเวณที่จะเกิดแหล่งท่องเที่ยวขึ้น มักจะเกิดความขัดแย้งระหว่างการใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้นอยู่เสมอ ซึ่ง Culligian ได้กล่าวถึงความขัดแย้งในระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับการใช้ที่ดินประเภทชนบทดั้งเดิมว่าจะเกิดขึ้นในลักษณะต่อไปนี้

(1) ความขัดแย้งในด้านการคมนาคมเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวต้องการการเข้าถึงที่สะดวกสบายซึ่งเส้นทางดังกล่าวจะต้องตัดผ่านพื้นที่ชนบทดั้งเดิมซึ่งมักทำการเกษตร

(2) ความขัดแย้งในเชิงพฤติกรรม

นักท่องเที่ยว : สนุกสนานทำลายธรรมชาติมากกว่ารักษาสมคูลย์ธรรมชาติ

คนชนบท : รักธรรมชาติ ดูแลรักษามากกว่าการทำลาย

(3) แก่งแย่งแรงงานในภาคเกษตรกรรม มักจะเปลี่ยนไปสู่งานบริการการท่องเที่ยวมากกว่า เพราะผลตอบแทนสูงกว่า

(4) แก่งแย่งที่ดิน เพราะใช้ประโยชน์ต่างกัน

นักท่องเที่ยว : ต้องการที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย บ้านพัก สนามกีฬาและแหล่งพักผ่อน

คนชนบท : ต้องการที่ดินเพื่อการเพาะปลูก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ฝ่ายวิชาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรง ได้ทำการวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนผู้เกิด ผลการวิจัย

พบว่า การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อประชาชนเกิดขึ้นทั้งในด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวกนั้น ชาวภูเก็ตยอมรับว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพแก่ประชาชนท้องถิ่นและนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น ส่วนในด้านลบนั้นคือการท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาค่าครองชีพและอาชญากรรม สำหรับบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมของชาตินั้น ชาวภูเก็ตผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเห็นว่า นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวต่างประเทศได้นำเอาวัฒนธรรมที่ขัดกับสังคมไทยมาประพุดิปฏิบัติ ทั้งในด้านการแต่งกาย และความประพฤติต่อกันระหว่างชายหญิงในที่สาธารณะอันเป็นช่องทางให้เยาวชนเลียนแบบได้ และเป็นผลร้ายต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวยังช่วยให้ชาวภูเก็ตได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นหาดทราย เกาะแก่งหรืออ่าว ด้วยอีกประการหนึ่ง

ปรีชา อภิไธยธิน และสุริยา วีรวงศ์ ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างและการสังเกตการณ์ในพื้นที่ 4 แห่งตามประเภทของกิจกรรมท่องเที่ยว คือ สวนสามพราน จังหวัดนครปฐม ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และแหล่งแสดงนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาโดยรวมพบว่า การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างต่างในพื้นที่โดยเฉพาะในด้านสังคมนั้น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้ในท้องถิ่น หากแต่รายได้ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำและเป็นแรงงานที่มีระดับความรู้ความชำนาญต่ำเสียเป็นส่วนใหญ่ แรงงานที่มีฝีมือและรายได้สูง ส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่นมาจากกรุงเทพมหานคร ส่วนการเจริญเติบโตของชุมชนโดยรอบแหล่งท่องเที่ยวนั้นเป็นไปอย่างรวดเร็วอย่างเห็นได้ชัด ในรูปการค้าและการบริการ อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน กล่าวคือ ที่ดินที่มีคุณภาพเหมาะสมกับการเกษตรไปสู่พาณิชย์กรรมอันนำไปสู่การกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการผลิตทั้งทางด้านเกษตรกรรมและพาณิชย์กรรมสูงขึ้นได้ในอนาคต ตลอดจนการนำไปสู่การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ และการบกรกที่ดินในเขตป่าสงวนในที่สุด ส่วนทางด้านวัฒนธรรม ค่านิยมในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ยึดมั่นในความผูกพันที่มีต่อครอบครัวและระเบียบวินัยทางสังคมมาเห็นความสำคัญของเงินตรามากกว่า อีกทั้งมีการรับเอาอิทธิพลด้านการบริโภคมาใช้และปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นในเรื่องเครื่องมือ เครื่องใช้ การแต่งกาย ภาษาพูดหรือพฤติกรรมจากคนต่างถิ่น สำหรับปัญหาสังคมอันสืบเนื่องมาจากกิจกรรมท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบริหารทางเพศ หรืออาชญากรรม พบว่าไม่ได้มีต้นเหตุโดยตรงมาจากการท่องเที่ยว หากแต่การท่องเที่ยวอาจเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้มากขึ้น ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็มิใช่อยู่ที่การหยุดการสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยว ความร่วมมือของทุก ๆ ฝ่ายในอนาคตที่จะขจัดปัญหาเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด

ผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรนักวิจัยทางสังคมศาสตร์รุ่นที่ 17 ได้ทำการศึกษาในเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนโดยศึกษาจากแหล่งท่องเที่ยวในเขตจังหวัดชลบุรี และ เชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวทำให้มาตรฐานการครองชีพของประชาชนสูงขึ้น ทำให้มีรายได้สูงกว่าอาชีพเดิมหรืออาชีพอื่น แม้ว่ามีบางช่วงที่มีใช้ฤดูกาลท่องเที่ยวซึ่งมีรายได้น้อย แต่เมื่อรวมกับรายได้ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวซึ่งมีรายได้มากพอโดยเฉลี่ยจะมีรายได้สูง จึงเป็นเหตุผลสำคัญทำให้อาชีพประกอบอาชีพนี้ต่อไป และเปลี่ยนไปประกอบอาชีพเช่นนี้บ้างในหมู่ผู้ที่ไม่เคยประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวนี้. ส่วนในด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้นการท่องเที่ยวมีส่วนทำให้มีการรับเอาอิทธิพลด้านการบริโภคมาใช้และปฏิบัติ ไม่ว่าในเรื่องภาษาพูด การแต่งกาย และการท่องเที่ยว ประชาชนมีประสบการณ์และรับรู้สิ่งใหม่ ๆ มากขึ้น อีกทั้งช่วงอนุรักษ์ และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้ในบางพื้นที่ แต่ผลกระทบที่สำคัญที่ปรากฏในทกพื้นที่คือ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการย้ายถิ่นเข้า ปัญหาที่ตามมาคือความขัดแย้งระหว่างคนท้องถิ่นกับคนต่างถิ่น ซึ่งนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมและโสเภณีมากขึ้นกว่าเดิม

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธานี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาของหมู่บ้านในเกาะหลี ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบด้านต่าง ๆ ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ การศึกษา การศาสนา สาธารณสุข ศิลป และวัฒนธรรม กล่าวคือหมู่บ้านได้รับการพัฒนามีการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การพัฒนาอาชีพสาขาต่าง ๆ ทั้งการทำฟาร์มไก่ไข่ การประมงและอาชีพหัตถกรรม มีการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน ตลอดจนการอนุรักษ์ศิลปและวัฒนธรรม ส่วนผลกระทบทางด้านลบคือ การด้อยการศึกษาของเยาวชนและการแพร่ของโรคที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางเพศ เป็นต้น

Wilson ได้ทำการศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวในเซเชลส์ สรุปได้ว่าหลังจากที่มีการสร้างและเปิดใช้สนามบินบนเกาะแห่งนี้แล้ว ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในหลาย ๆ ด้าน นับตั้งแต่จำนวนนักท่องเที่ยว สถานที่พักแรม ห้องพักและจำนวนแรงงาน ตลอดจนรูปแบบการใช้ที่ดิน กล่าวคือ จำนวนนักท่องเที่ยวในปี 1967 มีเพียง 771 คน ได้เพิ่มสูงขึ้นเป็น 37,321 คนในปี 1975 สำหรับในด้านรูปแบบการใช้ที่ดินนั้น ที่ดินจำนวนไม่น้อยเป็นกรรมสิทธิ์ของคนต่างถิ่น โดยเฉพาะคนต่างชาติ และมีอัตราสูงถึงร้อยละ 22.30 ของที่ดินในย่านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ทั้งหมดในเซเชลส์ และที่สำคัญคือ ที่ดินเหล่านั้นอยู่ในบริเวณที่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยว

Noranha ได้ทำการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในเกาะบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย สรุปได้ว่านอกจากในด้านการสร้างงานสร้างอาชีพแล้วในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบต่อรูปแบบการกระจายของประชากรและการใช้ที่ดิน เช่น การเพิ่มจำนวนของประชากร การกว้านซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไร การขึ้นราคาที่ดิน หรือการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากภาคเกษตรกรรมไปสู่

การค้าและบริการ กล่าวคือในช่วงปี 1971-1981 เกษะบาหลิมียัตราการเพิ่มของประชากรสูงขึ้นถึงร้อยละ 2.50 ต่อปี และส่วนใหญ่จะปรากฏในย่านการท่องเที่ยวแหล่งต่าง ๆ ทั้งที่ บาดุง (Badung) เกียนฮาร์ (Gianyar) และกรุงกุง (Klungkung) ซึ่งส่งผลกระทบต่อตลาดแรงงานของบาหลิ โดยเฉพาะที่บาดุงนั้น พบว่าในปี 1973 คนมีงานทำเพียง 40,380 คน หรือเพียงร้อยละ 31 ของแรงงานทั้งหมด ส่วนที่เหลือซึ่งมีถึงร้อยละ 69 นั้นต้องตกเป็นคนว่างงาน ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการอพยพโยกย้ายเข้ามาทำงานในเกาะบาหลิของคนต่างถิ่น ซึ่งในเรื่องนี้รัฐบาลอินโดนีเซีย ถึงกับออกกฎหมายห้ามมิให้คนต่างถิ่นเข้ามาทำงานหรืออยู่อาศัย และแทบจะไม่ได้รับผลในทางปฏิบัติ ส่วนในเรื่องราคาที่ดินนั้น พบความเคลื่อนไหวดังกล่าวตั้งแต่ปี 1968 ซึ่งเป็นปีแรกเริ่มมีการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยว กล่าวคือในช่วงปี 1969-1970 ราคาที่ดินในซานร์ซึ่งเป็นชุมชนเมืองแห่งหนึ่งในเกาะบาหลิมียัตราการเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 79-114 และอีกแห่งหนึ่งคือที่คูตาร พบว่ามีราคาเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 43-100 แต่ในทางตรงกันข้าม ราคาที่ดินสวนหรือไร่นามีราคาเพิ่มสูงขึ้นเพียงร้อยละ 50 เท่านั้น อย่างไรก็ตาม การซื้อขายที่ดินในบาหลิส่วนใหญ่ขายให้แก่คนต่างถิ่นโดยเฉพาะชาวอินโดนีเซียที่มาจากกรุงจาการ์กาตา